

moshina sotib olib, uning qismlarini, qanday ishlashi va minishni o'rganmaydigan kishiga o'xshatish mumkin. Har qanday kitobdagi tavsiyalar faqat amalda bajarilgandagina foydali bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki, yangi til o'rganish majburiyat emas, sevimli mashg'ulot yoki hobbi sifatida qaralsa, uni o'rganish shunchalik osonlashadi. Bu jarayonga qanchalik moslashish yoki qiziqarli muhitni yaratish ko'pincha o'quvchining o'ziga bog'liq. Intizom, mas'uliyatlilik va sabrlik esa har qanday yutuqning poydevoridir.

BADIIY MATNLAR ORQALI TALABALAR MA'NAVIY DUNYOQARASHINI O'STIRISH

***Muxtarova Shaxnoza Mashrabovna,**
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika
instituti Gumanitar fanlar fakulteti O'zbek
tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada talabalarining mutaxassisligiga doir so'zlar leksikasini rivojlantirish, ularning so'z boyligini oshirish, nutqda undan to'g'ri hamda o'rinli foydalanish malakalarini takomillashtirishda o'zbek tili mashg'ulotlarida badiiy matnlar bilan ishlash haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: matn, leksika, so'z boyligi, atamalar, "Ko'hna dunyo", o'quvchi, yozuvchi, mutaxassislik, o'rinli, foydalanish.

Аннотация: В статье речь идет о развитии словарного запаса студентов специальностей, увеличении их словарного запаса, работе с художественными текстами на уроках узбекского языка для совершенствования навыков правильного и уместного употребления в речи.

Ключевые слова: текст, лексика, лексика, термины, «Старый Свет», читатель, писатель, специальность, уместность, употребление.

Badiiy asarning qimmatini uning o'quvchilar qalbini rom etish darajasi orqali aniqlanadi. Ma'lumki, ko'p hollarda talabalar o'zbek tilidagi matnlarni o'qishda, tahlil qilish va mazmunini qayta hikoya qilishda, shuningdek, insho,

bayonlar yozish va rasmiy ish qog'ozlaridan foydalanishlarida so'z boyliklarining kamligidan qiynalib qoladilar. Shu sababli talabalarning mutaxassisligiga doir so'zlar leksikasini rivojlantirish, ularning so'z boyligini oshirish, ayniqsa, sohasiga doir atamalarning ma'nosini bilishlari va nutqda undan to'g'ri hamda o'rinli foydalanish malakalarini takomillashtirishda badiiy matnlar mazmuniga singdirilgan mazmun va ma'nolar ham muhim ahamiyatga egadir.

Shuning uchun ham, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o'zbek tili darslarida tavsiya qilinadigan matnlarni o'rgatish jarayonida innovasion yondashuvni amalga oshirish kerak. Talabalar badiiy matnlardagi iste'mol doirasi keng - ya'ni kundalik hayotda, muomala-munosabatda, nutqida tez-tez qo'llaniladigan so'zlar ma'nolarini ilg'ashlari oson bo'lib, aksincha, badiiy jilo berilgan - badiiy uslubda qo'llaniladigan ko'pgina so'zlar ma'nolari ular uchun izoh talabdir. Badiiy asar tilini o'rgatishga yo'naltirilgan barcha innovasion yondashuvlar, bunday darslarni tashkil etishga xizmat qiladigan barcha usullar, o'qitishning yangi vositalari talabalarda badiiy tahlil ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Badiiy asarni o'rganishning har bir bosqichi o'zining muayyan maqsadi va vazifalariga ega. Xuddi mana shu maqsad va vazifalar bilan bog'liq holda materiallar tanlanadi va uni o'zlashtirish jarayoni tashkil etiladi. Filologiya yo'nalishlari uchun olib boriladigan "Hozirgi o'zbek adabiy tili" fanini o'qitish jarayonida ham mavzuga mos badiiy matnlar tanlash mumkin. Biz Odil Yoqubovning tarixiy romani «Ko'hna dunyo» asarini tahlilga tortishni maqsad qildik. «Ko'hna dunyo» asarida olam hodisalari va insonning asl mohiyati haqidagi qarashlarini o'zgacha bir tarzda aks ettirgan. Shuning uchun badiiy asarda ifodalangan tarixiy davrni o'rganish uning qahramonlari faoliyatini o'sha davr nuqtai nazaridan tahlil qilgan holda baholash hujjatli materiallarni ko'proq jalb etishni talab etadi. Bu esa muayyan vaqt va davr bilan tavsiflanadi.

Bu asar adib ijodida, qolaversa, milliy romanchiligimizda tamomila o'ziga xos hodisa bo'lgan turli tabiatli shaxslar qismatini tasvirlash jarayonida, umuman, inson, uning hayotdagi o'zni, insof, adolat, haqiqat va qismat to'g'risidagi falsafiy

qarashlarni aks ettiradi. Ijopdkor bu asarda inson hayotining ma'nosi va yashashdan maqsadini anglab yetmoqchi bo'lgan mutafakkir adib sifatida namoyon bo'ladi.

Yozuvchi bu ko'hna dunyoning chigal va tushunarsizligi, unda asl qolib, soxta narsa ko'proq e'tibor topishi, hurmat ko'rishi, yaxshi odam bir chetda qolib, yomon kimsa ezgu nom chiqarishi singari holatlar qo'ynidagi kishilar ruhiyatini hayrat va alam bilan qalamga oladi.

O'quvchi asar bilan tanishar ekan romanda o'ta chigal muammolar butun murakkabligi bilan aks ettirilganiga guvoh bo'ladi va ularning asarda aslida kuchli qudratli deyilmoqdami, yoki ojizmi, buni bilishi oson kechmaydi. Mahmud G'aznaviy davri aks etgan bu romanda jahongirman deganlar aslida ojizlar qo'lida o'yinchoq ekani, mamlakatni idora qilyapman deb o'ylaydigan sulton Mahmud G'aznaviy, aslida, nafaqat mamlakat va saroy, balki o'z oilasidagilarga ham hukmi o'tmasligi juda ta'sirli aks ettirilgan. Sirtidan bechora-yu shikasta, ojizu natovon, faqat hukmdorning buyrug'iga mahtal ijrochilar bo'lib ko'rinadigan kaslar, aslida, mamlakatni ham, hukmdorni ham sezdirmay boshqarayotgan bo'lishadi. Asarda, hatto, yaxshilik ham yolg'on ekani, ezgulikka ham yomonlik qo'shilgani ishonarli yo'sinda tasvirlanadi.

Dunyoning katta qismini zir titratgan, millionlab odamlar taqdirini hal qilgan shahanshoh G'aznaviyning o'z vazirlari qo'lida o'yinchoqligi, sultonni o'ynatayotgan vazirlar esa, nayrangboz va yolg'onchi Abu shilqimning yo'rig'iga yurishga majbur ojiz kimsalar ekani romanda butun shafqasizligi bilan aks ettiriladi. Bu tasvirlardan ko'hna bu dunyoning adolati qayerda-yu, haqiqati qayerda ekanini bilib bo'lmasligi anglab etiladi. Zamonining deyarli barcha ilmini egallab, olam taraqqiyotining ko'pchilikdan yashirin qonuniyatlarini biladigan Beruniy va Ibn Sino singari allomalar esa ba'zan tasodifning, ba'zida kayfiyatning, ba'zan oddiygina nafs bandalarining shumliklariga qurbon bo'lishadi. Dunyoni o'zgartira olgan bu shaxslar romanda o'z taqdiri ne bo'lishini, ertangi kuni nimadan boshlanib, qanday yakunlanishini bilolmaydigan notavon kimsalar holatida aks ettiriladi.

Talabalar asar mazmunidan bugungi kun uchun juda muhim xulosaga kelishadi: hech bir shaxsni qat'iy tarzda yaxshi yoki yomon deb bo'lmasligi, yaxshi

sanalgan kishi, kutilmaganda o'ta yomon ishlar qilib qo'yshi, mutlaqo insofsiz deb o'ylangan odam esa, hech bir xayolga kelmaganda, olijanob shaxs bo'lib chiqishi ham mumkinligi haqidagi mulohazalarga keladilar. Bu sirli, tushunarsiz va chigal ko'hna dunyoning mohiyatini el qatori oddiy odamlar emas, balki Beruniy va Ibn Sinoday daholar ham anglab etolmaydi. Hatto shunday zotlar ham bu ko'hna dunyoni anglash, izohlash va o'zgartirish tugul, uning qo'lida o'yinchoq bo'lishga mahkum. Dunyoning hayoti aynan shunday g'alati, izohsiz va tushunarsizligi bilan qiziqdir.

Asardagi: *“Sulton, dilida ajib bir nur, qoqsuyak vujudida favqulodda bir kuch, hamon tasir-tusir ot surib borar, u bilan uloqcha o'rtasi tobora qisqarmoqda edi. Nihoyat uloqchani quvib etdi-da, lochinday chang solib ko'tarib oldi. Shu zahotiyoq yiroqlashib qolgan ona kiyik shartta to'xtadi, bir zum joyida dir-dir titrab turdi-da, asta-sekin orqaga qayta boshladi... Sulton hayajon ichida egilib, dir-dir titrayotgan uloqchani yerga qo'yib yubordi, qo'yib yuborishi bilan dilida ajib bir chiroq «lop» etib yondi-da, vujudida o'zgacha bir holat, qandaydir sirli, ilohiy bir holat sodir bo'ldi. Hatto o'ng biqinidagi og'riq ham tappa to'xtab, ko'ziga qorong'u ko'ringan olam birdan yorishib ketdi. ...Tog'lar bilan o'ralgan bu keng sayxonlik boyagidan ham keng, osmon boyagidan ham tiniq, archalar hidi boyagidan ham xushbo'y, qorli cho'qqilar boyagidan ham yuksak, odamlar esa bir-biridan yaxshi, bir-biridan mehribon ko'rinib ketdi sultonning ko'ziga”* tasvirida qancha o'lkalarni bosib olgan, hech bir qiynalmay, minglab odamlarni o'limga hukm qilgan, Beruniyday allomani izmiga yurgizib, Ibn Sinoday shaxsni o'lkama-o'lka sargardon kezzirib qo'ygan Mahmud G'aznaviy holati g'oyat nurli, olijanob, ko'ngli ezgulikka to'la qilib chizilgan.

O'zbek tili mashg'ulotlarida qo'llaniladigan asarlar matni voqealari tarixiy mavzudami, xoh mumtoz yoki zamonaviy mavzuga bag'ishlangan bo'lmasin, hayotiyligini saqlab qolgan va bularning barchasi asarning milliyligini ta'minlagan.

Demak, o'zbek tili mashg'ulotlarida o'zbek adabiyoti namunalarini o'rganish jarayonida talabalar:

- o‘zbek tili va adabiyoti faniga bo‘lgan qiziqishlari oshadi;
- asar muallifi haqida qisqacha ma’lumot oladilar;
- asar mazmuni haqida tushunchaga ega bo‘ladilar;
- asar qahramonlari bilan tanishib, adabiyot orqali o‘zbek xalqining milliy urf-odat va an’analari, odob-axloq, tarixan shakllangan xalqimizga xos milliy tarbiyaning o‘ziga xos jihatlarini chuqur tushunib oladilar;
- tarixiy asarlarni o‘rganish orqali o‘zbek xalqining ma’lum davrlardagi siyosiy-ijtimoiy, ma’naviy-madaniy hayoti, turmush tarzi haqida ma’lumotga ega bo‘ladilar;
- talabalarning nutqi takomillashib, yangi atamalar va so‘zlarni o‘rganish imkoniga ega bo‘ladilar;
- o‘zbek xalqidan yetishib chiqqan taniqli adabiyot va san’at namoyandalari ijodini, shuningdek, ular qoldirgan boy, adabiy meroslarini biladilar;
- mustaqillik yillari o‘zbek adabiyotida mavzu va obrazlar rang – barangligi, janrlar ko‘lamining o‘ziga xosligi haqida tushunchalarga ega bo‘ladilar;
- Zamonaviy yozuvchi va shoirlarning ijodiy faoliyati, yaratgan asarlarini o‘rganish, talqin qilish orqali talabalarning ma’naviy dunyoqarashini yanada kengaytirishga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Mirziyoyev.Sh.Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib - intizom, va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak.Toshkent -"O‘zbekiston", 2017 yil,45-bet.
- 2.Qozoqboy Yo‘ldosh. So‘z yolqini. –T.: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2018.
- 3.Qozoqboy Yo‘ldosh, Muhayyo Yo‘ldosh. Badiiy tahlil asoslari. –T.: "Kamalak", 2016.
4. Odil Yoqubov.Ko‘hna dunyo.// Saylanma.Uch jildlik.Birinchi jild. G‘.G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.Toshkent.1986-yil.
- 5.Mirqosimova M. O‘quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 112 b.
- 6.Niyozmetova R. Uzluksiz ta’lim tizimida o‘zbek adabiyotini o‘rganish metodikasi. Monografiya. – Toshkent: Fan, 2006. – 216 b.

7.Husanboyeva Q. Adabiy ta'limda mustaqil fikrlashga o'rgatish asoslari. – T.: O'zinkomsentr, 2003. – 103 b.

O'ZBEK AYOLLARI NUTQIDA QARG'ISH SO'ZLARNING QO'LLANISHI

***Dildora Ho'jamberdiyeva,**
CHDPI Gumanitar fanlar fakulteti O'zbek
va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi.
Ilmiya rahbar: **Q. Mo'ydinov,** dotsent,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada folklorning mustaqil janri bo'lgan qarg'ish so'zlar haqida so'z boradi. Ularning kelib chiqish tarixi haqida ma'lumotlar beriladi. Gender tilshunosligida qarg'ish so'zlar qo'llanishining o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Ayollar nutqida keng qo'llanuvchi qarg'ish so'zlar yoritib beriladi. Qarg'ish so'zlar lingvokulturologik va psixolingvistik jihatdan tadqiq etiladi. Milliy korpusning rivojlanishida lingvokulturologiya sohasining ayollar nutqini o'rganuvchi jihati katta hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: ayollar nutqi, qarg'ish so'zlar, biomaydon, gender tilshunosligi, lingvokulturologik jihat, psixolingvistik xususiyat.

Annotation: This article deals with cursing words, which are an independent genre of folklore. It provides information about the history of their origin. Cursing words that are widely used in women's speech are highlighted cursing words are studied from a linguaculturological and psycholinguistic point of view. The study of women's speech in the field of linguoculturology makes a significant of the national corps

Keywords. avols speech, curse words, gender linguistics, lingvokulturogic aspect, psycholinguistic feature.

O'zbek tilining nufuzini oshirish borasida mamlakatimizda keyingi yillarda olib borilayotgan islohotlar birin-ketin o'z samarasini ko'rsatmoqda. Til o'zini lug'atlarda namoyon etadi. Departament tashabbusi bilan o'zbek tilini rivojlantirish